

standigheid bereikt (1259). Maar in het 'scoutambachte van Amersfoerde' wees nog veel in de richting van de oudste betekenis van het woord 'schout': die van bestuurder van een villa, de 'judex', die volgens de Karolingische richtlijnen voor het villabeheer aan het hoofd stond van een koninklijke villa. Onder hem ressorteerden alle werkrachten in het villagebied, ook de beheerders van de er aan grenzende foreesten.

JACHTDOMEINEN EN STAD

Van de vier met name genoemde foreesten uit de oorkonde van Karel de Grote uit 777 werd vanouds alleen geïdentificeerd *Hengistscoto*, welke naam nog bewaard gebleven was in Henschoten bij Woudenberg. Men was het ook eens over de grootte daarvan. Het moest identiek zijn met het Westervoud, waaruit de latere gemeenten Maarsbergen, Maarn en Woudenberg voortkwamen. Die afmetingen lijken tenminste op die van de jachtdomeinen zoals we die uit b.v. Duitsland kennen.

Later werd ook *Fornhese* geïdentificeerd; de tiend ervan bleek te liggen tegen de grens van Amersfoort en Soest (verbasterd tot *Vere Heezer tiend*); de naam werd afgeleid van Hees onder Soest. Beide dorpen zullen er met Baarn toe behoord hebben.

Mocoroht verbasterde via *Moersthorst* tot *Moorst* en moet het oostelijke moerasgebied omvat hebben.

Vuidoc werd verhaspeld tot *Vuijdijk* onder Hoogland bij de Eem, het omvatte geheel Hoogland en Bunschoten. Het lijkt erop, dat de hoeven van de vorsters, die onder de schout van de villa Amersfoort de domeinen beheerden bij de ingang van elk forest nog aan te wijzen zijn als van oorsprong ridderlijke huizen en heerlijkheden: Woudenberg voor *Hengistscoto*, Isselt voor *Fornhese*, Coelhorst voor *Vuidoc* en hoogstwaarschijnlijk *Stoutenburg* voor *Mocoroht*. Die vier foreesten omgrenden de villa, die bestond uit de vronnhof Amersfoort en het hoevenland Leusden. Daar worden later regelingen getroffen voor de geërfden van de 26 hoeven. Dat Leusden van oorsprong hoevenland was, bleek b.v. uit de horige diensten, die de inwoners daarvan nog eeuwenlang aan de bisschop moesten leveren.

Wellicht is in de duistere 9de en 10de eeuwen de oude vronnhof losgeraakt van zijn omgeving. Zouden van die tijd af al de twee ringwallen dateren, waarop later de stadsmuren zouden verrijen? Het omringde gebied is niet groot: de oude binnenstad omvat binnen de singels ruim 19 ha grond, binnen beek en stadsring 64,5 ha. Ook deze afmetingen kloppen aardig met wat we van oude vronnhoven weten. Evenals het aantal onderhorige hoeven, dat voor koninklijke hoven 30 tot 100 bedroeg, op zijn minst 30.

De oudste geschiedenis van een stad kan zo o.m. door wat van het verleden aan naamgoed bewaard bleef, in een nieuw licht geplaatst worden.

Voorlopige evaluatie 20 jaar archeologische monumentenzorg

DOOR R. H. J. KLOK*)

In Nederland werd in 1961 de Monumentenwet van kracht. Het werd toen mogelijk archeologische 'sites', d.w.z. terreinen waar in situ materiaal voorhanden is, dat alleen door archeologisch onderzoek kan worden ontsloten, evenals gebouwen te beschermen door ze op een monumentenlijst te plaatsen. Deze monumentenlijsten worden voor iedere gemeente apart samengesteld. Tot 1 januari 1983 zijn 273 lijsten geproduceerd.

Een totaalbeeld dat reden geeft tot optimisme? Waar en onwaar!

Waar, in de zin dat thans van de meeste gemeenten een globale inventarisatie bestaat, echter van overwegend zichtbare archeologische sites.

Waar ook dat met de bescherming hiervan goede voortgang wordt gemaakt.

Onwaar, in de zin dat er binnen de geïnventariseerde gemeenten thans een representatieve aantal sites van alle daar voorkomende bewoningsfasen is beschermd ten dienste van het toekomstig wetenschappelijk onderzoek en ook onwaar in de zin dat van alle beschermde sites, met name van sites zonder visuele kenmerken, de kwaliteit zou vaststaan en is geregistreerd.

KWALITEIT NOG ONVOLDOENDE VASTGESTELD

Vooral het laatstgenoemde aspect baart zorgen. Herhaaldelijk blijkt namelijk dat bij de bescherming in het recente verleden onvoldoende is gelet op de eisen die de monumentenzorg stelt zoals:

- een exacte begrenzing van de site;
- de redelijke zekerheid dat ter plaatse sporen aanwezig zijn;
- kennis omtrent de staat waarin de sporen zich bevinden;
- de dikte van de cultuurlaag;
- gegevens over het karakter en de datering van de sporen en bovenal
- een wetenschappelijk oordeel over de noodzaak tot onderzoek of behoud.

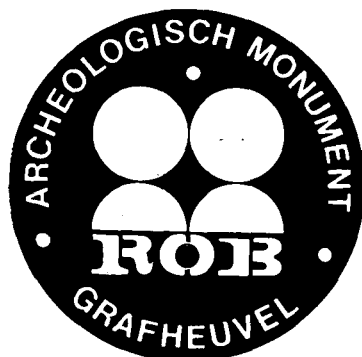
Te snel werd in het verleden op grond van alleen oppervlaktevondsten en mededelingen van derden aangenomen dat zich ergens een nederzetting of grafveld bevond. Aan het controleren en evalueren van deze informatie blijkt achteraf veel te weinig aandacht te zijn besteed. De huidige lijsten van beschermde archeologische monumenten weerspiegelen helaas de gesignaleerde tekortkomingen. Zo

is het enkele malen voorgekomen dat onderzoek op een beschermde site geen enkele vondst of spoor opleverde of sporen uit een geheel andere periode dan verwacht tevoorschijn bracht. Ook werd in een aantal gevallen geconstateerd dat de site onvolledig of onjuist beschermd was.

Het gebrek aan kennis, ook van soms genoemde sites, leidt er toe dat het vergunningen-beleid soms zeer soepel moet worden gehanteerd, dat vaak onvoldoende gegevens bestaan om ongewenste ontwikkelingen tegen te gaan en dat onderzoek of waarnemingen op de beschermde site meer dan eens alléén uitsluitend een documentair doel dienen. Eigenlijk zou het bestaande monumentenbestand nog eens moeten worden doorgelicht om de zwakke plekken te ontdekken. In Nederland bestaat echter buiten de wetenschappelijke projecten geen team dat beschikbaar en geëquipeerd is om archeologische sites methodisch te analyseren op hun betekenis voor het toekomstig wetenschappelijk onderzoek en daarmee op de noodzaak van wettelijke bescherming.

Hiermee is niet gezegd dat men zich deze problematiek niet realiseert, maar wel dat voorlopig nog andere prioriteiten gelden. Het onderzoek staat op de eerste plaats. Te-

Vignet archeologische monumenten die (mede) in beheer zijn bij de R.O.B.

*) Dr. R. H. J. Klok is hoofd van de afdeling Beschrijving en Monumentenzorg bij de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, belast met de bescherming van archeologische monumenten.

Publicaties van zijn hand betreffen, behalve de bescherming van oudheidkundige waarden, vooral ook een pleidooi voor een integrale natuurwetenschappelijke- en cultuurhistorische benadering van het landschap. Voorts is hij auteur van de boeken 'Archeologie en monument', 'Archeologisch reisboek voor Nederland', 'Hunebedden in Nederland', 'Oude Graven tussen IJssel en Vallei' en mede-auteur van het 'Reisboek voor Romeins Nederland en België'.

Zogenaamde woeler waarmee de grond tot op 70 cm kan worden losgemaakt, een normale agrarische activiteit waarbij onbewust archeologische sporen vernield kunnen worden.

recht naar mijn mening. Toch moeten we ervoor waken dat dit onderzoek ook in de toekomst nog voldoende mogelijkheden behoudt en dat de bron hiervan niet, of voor wat betreft bepaalde aspecten, opdroogt. Onderzoek alleen in grafheuvels en terpen, hoe profijtelijk ook, is nauwelijks een wenkend perspectief.

In totaal zijn sinds 1961 1270 sites beschermd, waarin 2260 individuele objecten voorkomen. Dit is mogelijk omdat bijvoorbeeld binnen een site meerdere grafheuvels kunnen liggen of omdat een site de sporen kan bevatten van 2 nederzettingen uit verschillende perioden. In het laatste geval luidt de omschrijving van de site bijvoorbeeld 'terrein waarin sporen van bewoning uit de Romeinse Tijd en de Vroege Middeleeuwen.'

Van deze 1270 beschermde sites of monumenten zijn 890 zichtbaar. Het aantal beschermde afzonderlijke percelen bedraagt circa 4600, evenals het aantal individuele eigenaren, onze vaste klanten.

Zichtbare monumenten – grafheuvels, motes en terpen in totaal meer dan 1600 – zijn relatief oververtegenwoordigd. Prehistorische nederzettingen uit Neolithicum, Bronstijd en IJzertijd vormen daarentegen met 66 stuks een zeer beperkte groep. Dit ondanks het feit dat het aantal bekende grafvelden uit deze perioden, in de vorm van hunebedden, grafheuvels en urnenvelden (totaal 130) doet vermoeden dat er destijds sprake moet zijn geweest van een zeer intensieve bewoning op bepaalde plaatsen. U moet van mij maar geloven dat het beeld van deze aantallen nog ongunstiger is als ik alle bekende sites – beschermde en niet beschermde – op deze wijze vergelijk.

WAT IS HIERVAN DE OORZAAK?

Allereerst ontbreekt ons in Nederland het resultaat van een systematisch opgezette inventarisatie van archeologische sites. Bestaande systematische inventarisaties zijn overwegend verbonden met (research) onderzoek-projecten en dus meer gericht op de registratie en kartering van vondsten en vind-

plaatsen. De inventarisatie voor de bescherming moet daarom behalve uit de resultaten van vroeger onderzoek, putten uit bestaande documentaties van vondsten en vindplaatsen, uit kaartmateriaal van zeer verschillende origine en ouderdom en uit collecties van uiteenlopend karakter. Het zijn deze gegevens die de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, in de persoon van de in 8 van de 11 provincies aanwezige provinciaal-archeoloog, als inspiratiebron dienen en die door laatstgenoemden in het terrein moeten worden geëvalueerd en aangevuld. Een terrein, dat in de loop der tijd steeds intensiever wordt gebruikt en reeds veel van zijn oorspronkelijke karakteristiek mist en gegevens waaraan meestal de belangrijkste voor de monumentenzorg vereiste zaken nog ontbreken. Daar komt bovendien een persoonlijk element bij. Het rendement van de inventarisatiewerkzaamheden wordt meestal eerst op langere termijn in wetenschappelijke zin zichtbaar. Dit maakt het de archeoloog soms moeilijk hieraan prioriteit te geven. Alleen als er sprake is van persoonlijke belangstelling, de resultaten van het eigen onderzoek of druk van buiten, laat het proces zich versnellen.

Voeg hier de beperkte mogelijkheden qua tijd en assistentie aan toe en het beeld van de basis van de archeologische monumentenzorg in ons land krijgt zijn eerste contouren.

DRIE FASEN

De beperkte mogelijkheden qua tijd en assistentie wortelen ook in de opvatting dat de inventarisatie deel uitmaakt van de provinciale taak van de provinciaal-archeoloog. Laatstgenoemde is weliswaar rijksambtenaar maar wordt voor de helft van zijn werktijd betaald door de provincie. In de resterende werktijd wordt de provinciaal-archeoloog geacht onderzoek, vaak in de eigen provincie, te verrichten. Mocht ik U hebben verleid uit het bovenstaande de conclusie te trekken dat hier een rijkstaak door de provincie wordt betaald, dan moet ik U corrigeren in die zin dat de verwevenheid tussen monumentenzorg, onderzoek en documentatie een

dergelijke conclusie nauwelijks toelaat. Overigens zal het probleem U bekend voorkomen.

Om nu, ondanks de geschetste beperkingen, toch een zekere voortgang te bereiken is besloten de bescherming uit te voeren in 3 fasen.

De eerste fase omvat die sites waarvan zonder veel moeite gegevens over aard, omvang en staat verzameld kunnen worden. Hiertoe behoren vooral de algemeen bekende sites en die met duidelijke visuele kenmerken.

In de tweede fase worden sites beschermd waarvan niet zonder meer de vereiste gegevens beschikbaar zijn. Hier is het dus noodzakelijk meer tijd en moeite te investeren om de redelijke zekerheid te verkrijgen die de bescherming rechtvaardigt. Een redelijke zekerheid niet alleen voor de archeoloog maar ook voor de eigenaar aan wie de beperkingen van zijn eigendom worden opgelegd.

De derde fase omvat het bewerken van de resultaten van de 'Landesaufnahme'. Landesaufnahme met het doel het opsporen van sites ten behoeve van bescherming was in Nederland tot voor enkele jaren onbekend. Eerst in recente tijd is van een dergelijke planmatige aanpak sprake in twee gebieden waar landinrichtingsprojecten gaande zijn, te weten Midden-Delfland en Oost-Groningen. Hiervoor zijn op kosten van het project aparte archeologen aangetrokken.

De drie fasen zijn, afhankelijk van de reeds door onderzoek en Landesaufnahme beschikbare gegevens, soms tot één fase terug te brengen met als resultaat een vrij complete monumentenlijst. De geschetste fasering vormt voor de bescherming geen belemmering omdat de mogelijkheid bestaat op elk gewenst moment de monumentenlijst aan te vullen met nieuw ontdekte sites.

DIEPTE-INVESTERING

U begrijpt inmiddels dat er nog een lange weg valt te gaan voor we alle archeologische

In 1983 door de R.O.B. gerestaureerde paalkransgrafheuvel te Pape Moerke (gem. Goirle)

sites hebben geïnventariseerd – zo dit al mogelijk is –, voor we van deze sites de gewenste gegevens hebben verzameld, voor de meeste daadwerkelijk wettelijk beschermd zijn en voordat elk de meest gewenste vorm van beheer geniet. Ik ga dan nog niet eens in op een recente ontwikkeling waarbij het monumentwaardige de grenzen van uitsluitend het archeologische aspect overschrijdt en mede is gebaseerd op andere relationele waarden.

Relaties met natuurlijke (geologische, geomorfologische en bodemkundige) of kunstmatige (historisch-geografische) terreinkenmerken.

Het voordeel is evident. Cultuur- en natuurwaarden worden in hun samenhang bestudeerd, beschermd en beheerd. Vloeiende begrenzings, visuele invloedsferen en elementen van groter formaat (bijvoorbeeld nederzittingsstructuren) worden dan mede waardebepalend. Het geschrevene door Vervloet en ondergetekende in het Bulletin van de K.N.O.B. van maart 1983 diene ter verdere verklaring.

Archeologische monumenten vormen en vormen – het zij hier nogmaals herhaald – te vaak een restprodukt van studies en inventarisaties. Een produkt waarin vaak nog veel geïnvesteerd moet worden om er het rendement als monument uit te halen. Hierbij gaat het mij niet alleen om niet-zichtbare sites, maar evenzeer om sites die op grond van hun visuele kenmerken deze investering schijnbaar niet vereisen. U zult waarschijnlijk begripen wat hier met investeren wordt bedoeld. Concreter gezegd: boren, fosfaatkarteringen, proefgravingen, studie van luchtfoto's, detailkartering (de zg. Feinbegehung) en waar mogelijk archief- en veldnamenonderzoek. Voor de zichtbare monumenten bovendien het vervaardigen van hoogtekaarten. Ontbreekt deze follow-up dan leert de ervaring dat de monumentale constructie die erboven wordt opgericht door de fundamenteen niet kan worden gedragen.

Het gaat, om in economische termen te spreken, om een diepte-investering met rendement op termijn. Een investering die tijd vraagt en geld kost en niet alleen door indivi-

duële onderzoekers – men leze hier provinciaal archeologen – kan worden gedragen. Een taak dus die we ons gezamenlijk moeten stellen en die zijn weerslag moet vinden in de wijze waarop archeologie wordt bedreven, met andere woorden een duidelijker koppeling aan het archeologisch onderzoek. De huidige economische situatie, waarin het opgraven uit financiële overwegingen aan beperkingen onderhevig zal zijn, biedt hiervoor wellicht reeds aanknopingspunten.

CATEGORIEËN

Inventarisatie levert, afhankelijk van de zichtbaarheid, de plaats, de kwaliteit der sporen en de representativiteit van het type de volgende categorieën sites op:

- a. sites bedoeld voor blijvend behoud en toekomstig wetenschappelijk onderzoek, bijvoorbeeld terpen, mottes, grafheuvels;
- b. sites bedoeld voor blijvend behoud en/of toekomstig wetenschappelijk onderzoek, bijvoorbeeld terreinen waarin resten van Romeinse villa's of Middeleeuwse kastelen;
- c. sites bedoeld voor blijvend behoud, bijvoorbeeld onderzochte hunebedden;
- d. sites bedoeld voor toekomstig wetenschappelijk onderzoek, bijvoorbeeld kwalitatief eerste keuze nederzettingen en grafvelden;
- e. sites bedoeld voor wetenschappelijk onderzoek of oudheidkundige waarnemingen, bijvoorbeeld kwalitatief tweede keuze nederzettingen en grafvelden; en
- f. sites bedoeld voor oudheidkundige waarnemingen, bijvoorbeeld restanten van overwegend onderzochte of afgegraven sites.

A t/m e komen in principe in aanmerking voor bescherming ingevolge de Monumentenwet.

Bij a en c speelt naast de wetenschappelijke waarde vooral het visuele aspect, de herkenbaarheid, een belangrijke rol. Bij b spelen bepaalde verwachtingen omtrent het resultaat van de toekomstige opgraving een rol in de beoordeling. Het is namelijk zeer goed mogelijk dat door onderzoek blootgelegde funderingen van Romeinse of Middeleeuwse ouderdom nog bouwkundige betekenis bezitten en uit dien hoofde blijvende bescherming

rechtvaardigen. Overigens is het streven erop gericht deze vorm van bescherming in Holland toe te vertrouwen aan onze bouwkundige collega's van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

Bij d is alleen de wetenschappelijke waarde maatgevend. De categorie e betreft sites waar onderzoek of waarnemingen worden verricht zodra ter plaatse sprake is van grondverstorende werkzaamheden. Tot categorie f behoren de zogenaamde meldingsgebieden.

Het zal duidelijk zijn dat elke categorie een eigen aanpak vereist, zowel binnen het kader van de wettelijke bescherming als met betrekking tot het beheer.

DE PRAKTIJK

Wat betekent nu wettelijke bescherming van een archeologische site in Holland anno 1983.

De monumentenwet zegt:

1. Het is verboden een beschermd monument te beschadigen of te vernielen;
2. Het is verboden een beschermd monument zonder vergunning
  - a af te breken, te verplaatsen of in enig opzicht te wijzigen;
  - b te herstellen, te gebruiken of te laten gebruiken op een wijze waardoor het wordt ontsierd of in gevaar gebracht.

Omdat helaas (nog) niet aan de wens kan worden voldaan om iedere eigenaar bij de bescherming van zijn of haar terrein die informatie te verschaffen die concreet is toegespitst op de eigen situatie, blijft de eigenaar vaak in onzekerheid over wat de eigenschappen en waarden zijn van het beschermde monument en over hetgeen de wettelijke bepalingen werkelijk inhouden. Omdat persoonlijk bezoek eveneens onmogelijk is (behalve in die gevallen waar de betrokkene tegen de bescherming bezwaren maakt) en bovendien regelmatige inspectie ontbreekt kan er niet anders dan herhaaldelijk sprake zijn van onbewuste, maar ook opzettelijke, overtredingen van de wet. Incidentele inspecties bevestigen dit. Een ander probleem is het uitgangspunt dat bij wettelijke bescherming het normale bestaande gebruik kan worden gecontinueerd ook al is dit misschien niet het meest wenselijke voor het behoud van het monument. Het alternatief zou zijn

Vlucht-/kasteelberg aan de Schuivlotstraat te Biggekerke

foto: Jos Ruijsseenaars

het uitkeren van schadevergoedingen voor aangepast gebruik. Normaal gebruik is echter, zeker gezien over een langere periode, een flexibel begrip. Wat gisteren bijvoorbeeld nog niet tot de normale agrarische activiteiten gerekend kon worden is vandaag algemeen als zodanig geaccepteerd, bijvoorbeeld het losmaken van de grond tot circa 50-60 cm diepte met behulp van een woeler of het graven van sleuven voor kuilvoer.

Zou de eigenaar of pachter zich op tijd de wettelijke bescherming van het perceel herinneren? Zich realiseren dat de nimmer door hem waargenomen of verklaarde archeologische sporen gevaar lopen bij bepaalde bewerkingen? Tijdig een vergunning verzoeken aan de minister? Dergelijke vergunningsaanvragen zijn de afgelopen 20 jaren echter nauwelijks ontvangen, hoewel het agrarisch bedrijf een snelle ontwikkeling heeft doorgemaakt. En niet alleen buiten de beschermde terreinen.

Ontvangen vergunningsaanvragen uit het landelijk gebied betreffen daarentegen wél de uitbreiding van bestaande bedrijven in de vorm van veestallen, schuren, voedersilo's en garages en de werken of werkzaamheden die ontgroning, egalisatie of het dichten of rechtekken van sloten e.d. beogen.

Deze laatstgenoemde aanvragen behoeven echter in het kader van het voor elke gemeente aanwezige bestemmingsplan ook een bouw- of aanlegvergunning, die slechts mag worden afgegeven door de gemeentelijke autoriteiten als éérs de vergunning ingevolge de Monumentenwet is verleend. De gemeente treedt hier dus in feite op als de bewaker van de monumentenbelangen.

Overigens zullen vergunningsaanvragen die een aanpassing of modernisering van het agrarisch bedrijf betreffen vrijwel altijd worden gehonoreerd. Bouw en andere activiteiten kunnen in archeologische zin hoogstens worden begeleid maar niet, dan tegen het betalen van forse schadevergoedingen, worden voorkomen. Begeleiding betekent in het bovenstaande dat, waar nodig, in overleg naar alternatieve oplossingen wordt gezocht óf dat voorwaarden voor oudheidkundig bodemonderzoek worden gesteld.

Steeds vaker blijkt dat agrarisch gebruik vroeg of laat onvereenigbaar is met behoud voor toekomstig wetenschappelijk onderzoek. Bescherming van sites in het agrarisch gebied betekent in dit opzicht daarom vandaag de dag niet veel meer dan het (administratief) begeleiden van een proces van geleidelijke erosie. Een somber perspectief, temeer daar enerzijds het geld ontbreekt sites systematisch aan te kopen en te beheren en anderzijds de mankracht ontbreekt voor regelmatige inspectie, persoonlijke voorlichting en het begeleiden van plaatselijke ontwikkelingen waarin archeologische monumenten een rol spelen, zoals ruilverkavelingen.

Voor zichtbare archeologische monumenten is het beeld bepaald minder somber. Hier is sprake van duidelijk begrensde objecten die ook voor niet-archeologen herkenbaar zijn.

Soms genieten ze in de streek al een zekere bekendheid en vormde hun aanwezigheid aanknopingspunt of uitgangspunt voor planologische of andere ontwikkelingen. In de buiten de bebouwde kommen gelegen gebieden vormen de zichtbare archeologische monumenten ook een landschappelijk interessant fenomeen.

Om die reden zijn het niet alleen de archeologen maar ook de mensen van het Staatsbosbeheer die er een wakend oog op houden. Tenslotte bestaat bij deze monumenten de mogelijkheid van een vorm van restauratie, waarbij het behoud van de wetenschappelijke waarde en het voor de beheerder en/of publiek herkenbaar maken van het monument als uitgangspunten gelden.

Bescherming ingevolge de Monumentenwet is tot op heden een op zichzelf staande activiteit gebleven zonder uitstralend effect op andere wettelijke regelingen. Alleen in de Wet op de Ruimtelijke Ordening is, zoals gezegd, bij het afgeven van bouw- en aanlegvergunningen sprake van een dwarsverbinding met de Monumentenwet. Daarentegen staan noch in de Ontgrondingenwet, noch in de Landinrichtingswet, noch in de Boswet of in de Wet op de Ruimtelijke Ordening (alle wetten die werken en werkzaamheden in het buitengebied regelen) bepalingen die het behoud of het onderzoek van beschermde archeologische monumenten als beperkende factor in het gebruik of beheer van de grond noemen. Debet hieraan is mede het feit dat de Monumentenwet destijds in hoofdzaak de bescherming van bouwkundige monumenten beoogde.

De praktijk van de bescherming is er diensgevolge mede op gericht deze lacunes op te vullen. Met dit doel worden zogenaamde provinciale meldingskaarten verspreid onder alle instanties en personen die beroepshalve te maken hebben met de inrichting van het buitengebied. De bedoeling is dat zij zich vroegtijdig bewust zijn van de aanwezigheid van archeologische waarden en zich daarom trent laten informeren door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. Deze informatie wordt als het bestemmings- of beheersplannen betreft aangevuld met suggesties over bestemmingsvoorschriften of beheersmaatregelen.

In 1982 door de R.O.B. met hulp van de Stichting 'Oud-Leersum en omstreken' geconsolideerde groep grafheuvels in het Zuilensteinse bos bij Leersum.

Foto's: Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort

Van bestemmingsvoorschriften zijn standaard-modellen voorhanden, terwijl de beheersmaatregelen voor verschillende typen monumenten geleidelijk aan gestalte krijgen.

Dat er behalve aan wettelijke bescherming, het verspreiden en begeleiden van meldingskaarten en het consolideren van zichtbare monumenten nog talloze andere activiteiten de aandacht opeisen zult U zich kunnen indenken. Het is ter completering van het beeld van de archeologische monumentenzorg in Nederland goed dat U weet dat dit werk in essentie wordt verricht, part-time, door de 8 provinciaal archeologen die aan de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek zijn verbonden, eveneens part-time door de drie archeologen van de provinciale musea van Groningen, Friesland en Drenthe, part-time door de archeoloog van de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders en voorts door de afdeling Beschrijving en Monumentenzorg van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, waarvan schrijver dezes de leiding heeft. Deze afdeling bestaat, voor waar het Monumentenzorg betreft, inclusief mijzelf, uit 5 full-time medewerkers en 2 part-time medewerkers. Van laatstgenoemden is één belast, voor de halve werktijd, met consolidaties/inspectie en beheer. De fundering van het archeologische monumentengebouw rust dus op de schouders van in feite 12 personen. Zij doen hun best.

Correctie

Op blz. 135 in het september-nummer 1983 stond het fotobijlschrift 'Het Hirschgebouw aan het Leidseplein uit 1882'. Deze datering is onjuist; in 1882 werd op die plaats wel het modemagazijn Hirsch en Cie. geopend maar het huidige gebouw, van de architect A.J. Jacot, dateert uit de jaren 1912-1913.